

УДК (1:21) : 929.6 (477.41)

Ярослава Іщенко

СУЧАСНА ТЕНДЕНЦІЯ СТВОРЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ЗНАКІВ: ГЕРАЛЬДИКА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ БРОВАРСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВЩИНИ

**Рецензія на кн. Символіка Броварщини.
– Вид-во ІПРЕЗ, 2001.**

На прикладі видання «Символіка Броварщини» автор робить спробу показати недоліки, порушення геральдичних правил та недоречності, які часто трапляються при створенні сучасних гербів для населених пунктів в Україні, що не мали в минулому історично складеної геральдичної традиції.

Серед не такого вже й чисельного ряду довідникових видань з сучасної геральдики міст осібно стоїть книжка «Символіка Броварщини: історія, герби, прапори», що вийшла в світ 2001 р. На жаль, де її надруковано залишається таємницею, оскільки у вихідних даних це не зазначено, а «Видавництво ІПРЕЗ» може знаходитись де завгодно.

Представляючи книгу, голова районної Ради Л.Слободянюк відзначає ту важливу роль, яка надається сьогодні, в часи активної розбудови нашої державності, створенню атрибутів місцевого самоврядування для їх зовнішнього вирізнення через символіку.

Місцева символіка впродовж років відігравала важливу роль репрезентанта міст і сіл за допомогою оригінальних знаків-гербів, фігури та кольори яких ставали складовими і для прапорництва.

На українських землях традиція побутування муніципаль-

них символів тісно пов'язана з Магдебургією, що від початку XIV ст. визначала еволюцію феодальних міст і формування в них громад, поділених самоврядними функціями¹. Численні історичні джерела засвідчують, що міські громади у своїй більшості отримували одночасно з правами самоврядності й міський знак, який зображувався відповідно на печатках населених пунктів, використовувався на хоругвах і прапорах. Саме печатки, у своїй більшості, прикладені до різних документів, донесли до нас інформацію про унікальні самотні місцеві символи, оскільки оригінали з грамотами та еталони гербів збереглися, далеко не всі.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997. Ст. 22) передбачено, що територіальні громади міст, містечок і сіл можуть приймати за рішенням своїх керівних органів відповідну символіку. На порядок денний було конкретно поставлено питання щодо відродження в Україні територіальної геральдики. Це й здійснено у Броварському районі, засвідчує розглядуване видання. Тільки прикро, відразу на це наголосимо як на суттєвий недолік, ніяких даних відносно того, коли, ким, згідно яких рішень і яких органів влади приймалися новостворені герби і прапори населених пунктів Броварщини, читач книги у виданні не знайде. Виходить, що 26-ть гербових зображень і прапорів – заявлена муніципальна символіка – просто представлена головою районної ради і ми повинні її сприймати як функціонуючі зовнішні атрибути. Щоправда, у вступі до видання під назвою «Мова геральдики» О.Кохан – член Національної спілки художників України та Українського геральдичного товариства – вказує, що символіку Броварського району і його населених пунктів розробив житель села Велика Димерка художник Микола Юхта. Посилатися на ці дві сторінки вступу і подальший текст й малюнки з вказівкою на колонцифр ми не маємо змоги, оскільки в книзі відсутня нумерація як така взагалі! Чому так сталося, залишається ще одною загадкою видавців. Отже, з тексту звернення до читачів голови райради та короткого вступу стає очевидним: представлену симво-

ліку розробила одна особа, а хто написав коротесенькі історичні тексти, пояснив зміст вжитої символіки, блазонував герби, описав прапори, то загадка третя.

На обкладинці останньої сторінки книжки перелічено кілька прізвищ осіб: робочу редакційну групу, яка займалася підготовкою даного видання. Серед них відсутнє прізвище автора текстів, хоча літературного редактора названо.

На останній сторінці видання розміщено карту району і читач зможе тільки завдяки її даних переконатися: всі сільські й селищні ради, належні до них громади «забезпечено» символікою. Залишилось без герба і прапора тільки місто Бровари. Чому його обійдено загадка четверта. Це варто було би пояснити, вказавши, відповідно, про статус міста, яке є центром району, його столицею, але не підпорядковане, очевидно, райраді.

Композиційно відомості про населений пункт, пояснення його символіки та зображення атрибутів – герба і прапора – розміщено на окремо виділеній для цього сторінці. Відтак, в книзі нами нараховано 32-і сторінки (разом із вступом), які містять таку інформацію: історична довідка – відразу під заголовком, що є назвою населеного пункту (сам текст назви не має), ліворуч – «Зміст символіки», «Герб» (потрібно розуміти – опис герба або блазонування герба); «Прапор»; праворуч, паралельно до текстів, подано зображення гербів у однакових декоративних бронзових (коричневих, брунатних?) картушах, увінчаних відповідно до статусу населеного пункту – селище чи село – червоною мурованою або утвореною з колосся золотою короною. В різних регіонах України на місцях у свій спосіб створюють знаки, що мають такий важливий елемент великого герба населеного пункту, як картуш, в якому розміщено щит. Броварський зразок, порівняно з іншими, можна визнати вдалим.

Однак більш досконалим вважаємо малюнок картуша, який рекомендовано використовувати Українським геральдичним товариством з метою створення єдиної геральдично-вексилологічної системи в Україні². Цього не міг не знати О.Кохан –

член УГТ, тому нас дивує переобтяження Броварського картуша зайвими, на наш погляд, елементами, які розміщено під короною. Більш ошатними, виважено оптимальними виглядають герби у картушах, наведені в аналогічному виданні «Герби і прапори міст і сіл Рівненської області»³.

Картуш у гербів населених пунктів Броварщини настільки «тисне» на малюнок, а корони такі завеликі, що створюється враження другорядності самотутніх місцевих мотивів, які стали складовими в ряді фігур герба.

Універсальність символіки герба передбачає, що кожен знак повинен мати чітко визначену ідею побудови гербового «вбрання»⁴. Саме такий принцип покладено в основу художником М.Юхтою при створенні ним ряду знаків сіл і селищ. Огляд фігур представлених гербів засвідчує, що митець чимало попрацював над вивченням символіки і зумів віднайти чимало оригінальних рішень для композиційної побудови фігур та їх розміщення на полі щита. Зокрема, це герби сіл Княжичі (золота князівська шапка і золота бджола); Заваричі (над зубчатим срібним мурованим підніжжям – золота голова бика); Калинівка (калиновий хрест, який складається з срібної квітки і чотирьох грон золотих ягід); Мокрець (срібна рослина мокрець з п'ятьма квітами); Пухівка (срібна потрійна квітка пухівка на золотих стеблах з чотирма листками); Рожівка (червона рожа із зеленими чашолистками); Требухів (золотий олень).

Однак, мусимо з жалем констатувати, що цілий ряд рисунків гербів використано з грубим порушенням основоположних приписів теоретичної геральдики. Так, в гербі селища Велика Димерка полум'яніючий меч (червоного кольору) в руці срібного архістратига Михайла виходить на червоне поле щита, хоча загальновідомо, що колір на колір, метал на метал ніколи не накладається.

Подібні огріхи є в гербі села Русанів, де щит розділений зліва срібною ниткою на зелене і червоне поля; поверх усього накладений золотий меч вістря до низу, на рукояті якого сидить золотий соловей: рукоять і частина клинка золотого

меча і хвіст солов'я заходять на срібну смугу (символізує річку Трубіж).

Якусь зовсім дивну фігуру побудував автор для герба села Світільня, означену в описі як «золоте світило на трьох стовпах»: «у пурпуровому полі срібна напівбалка, поверх усього накладено золоте світило на трьох стовпах з трьома язиками полум'я, червоним всередині». Тож «золоті стовпи» проходять поверх срібної балки, що є грубим порушенням. Ніжки світила зовсім не схожі на заявлені стовпи і більш скидаються на високий стільчик, який чомусь загорівся вгорі.

Всі ці недоречності та порушення правил з'явилися в книзі попри того, що у вступі «Мова геральдики» йдеться про особливості символічного значення композиції фарб. Опис гербів – блазонування має функціонально службове значення. Він слугує виключно для того, щоб при відсутності рисунка можна було його уявити і відтворити, тобто він повинен мати високий ступінь геральдичної адекватності, але при цьому бути коротким. Надзвичайно чіткі описи подано в книзі «Герби міст України», в якій автори, реконструюючи цілу низку гербів завдяки наявним печаткам, блазонують їх з високим ступенем достовірності⁵.

Цього ніяк не можна сказати відносно всіх описів, представлених у розглядуваному нами виданні. До того ж визначення – назви окремих штучних фігур не відповідають поданим геральдичним зображенням. Для переконливості сказаного наведемо кілька прикладів. У гербі Броварського району зображено браму з трьома вежами, а в описі вони фігурують як «срібна фортеця з трьома вежами і відчиненою брамою». Саму ідею зобразити характерну для середньовіччя споруду, автори символічного зображення обґрунтовують тим, що «Бровари – східні ворота Києва». Таке твердження має право на існування, але підходить воно, безпосередньо, тільки до самого міста Бровари. Не зайве тут нагадати прислів'я «Що там не говори під Києвом – Бровари!»⁶ Відоме на всю Україну місто так виділяли серед численних Броварок (тільки на Полтавщині сіл з такою назвою

налічується п'ять!). Сучасна його назва зустрічається в документах тільки з XVII ст. Отже, славу міста-воріт перебрав на себе район, який до того ж утворено тільки 1923 року.

Пояснюючи символічне значення т.зв. подвійного хреста на гербі села Богданівка, автор трактує його як «емблему, що нагадує квітку», «монограму Ісуса Христа», «зображення хреста і поєднання літери Х». Далі чомусь сказано, що хрест відомий у дохристиянські часи як символ Сонця, тобто в малюнку маємо «спиці сонячного колеса», які розміщено на восьмипроменевої зірці. Її, в свою чергу, трактовано як «небесний дороговказ, божественну благодать, символ духовного відродження». Праці з символіки вказують, що восьмикутні зірки за своєю суттю – то замасковані хрести, тобто дві чотирикінцеві кінцеві зірки. А майже правильний восьмикутник, утворений шляхом накладання один на одного по діагоналі двох квадратів із збереженням ліній їх перехрещення, використовувався як символ, що супроводжував бога Саваофа – бога-отця в російській і українській іконографії. На рідкісних іконах XIV–XVI ст. символ можна бачити у правому верхньому куті ікон, або у вигляді німба чи тла над головою Саваофа. Зображення такої зірки (у варіантах) означало: «Сім віків творця і майбутнього віку отця»⁷. Так що ж все таки створено за фігуру для герба? Два хрести у перетині (перший носить назву «грецький», а другий – «андріївський»)⁸, монограму Всевишнього чи знак Сонця? Спочатку потрібно було б автору визначитися чітко з символом, а потім його тлумачити. Врешті, центральна фігура герба виявилася на малюнку схожою на перев'язаний червоною стрічкою святковий восьмикутний торт – подарунок у золотій обгортці. Рисунок не сприймається навіть як символічна квітка, не кажучи вже про величний символ.

Подібну недоречність у визначенні спостерігаємо при описі змісту символіки села Гоголів. Тут геральдичними фігурами виступають «золоте сонце, увінчане золотим хрестом і пробите навхрест двома перекинутими срібними стрілами». Якщо автор стверджує, що подібні знаки мали україн-

ські шляхетські родини Бутовичів, Гетунів, Полуботків (у тексті помилка – Полуботників) та ін., то варто було б зазирнути до «Малоросійського гербовника» В.К.Лукомського і В.Л.Модзалевського, прочитати опис і дізнатися: хрест подібної форми у вітчизняній геральдиці означено як «кавалерський»⁹, а рисунки гербів Г.Нарбута чітко передають його форму, яка паралельно носила ще назву «козацький» або «лапчастий» хрест. До речі, в геральдичних описах вказаної вище праці, яка досі залишається своєрідним науковим взірцем, підручником з вітчизняної, зокрема, родової геральдики, зображене автором герба Гоголівки поєднання фігур читається як «серце пронизане двома стрілами, перетнутими в андріївський хрест»¹⁰.

Одночасно задля того, щоб уникнути неминучих повторень при означенні символіки фарб вжитої кольорової гами, здавна чітко визначеної геральдичною науковою літературою, автор описів щоразу щось додає в них від себе, неначе хоче підсилити і наповнити сприйняття кольорів іншим змістом.

Оскільки у більшості випадків гербові фігури перенесено й на прапори, то вексилологічні зразки Броварщини успадкували і «золотий млин з чотирма крилами на золотій землі». Землю ж зазвичай передають чорною фарбою, а зображений на рисунку млин має назву в Україні «вітряк», до того ж не відзначено, що у селищі Калита на гербі він – в русі. Одне з крил заходить на будівлю – золото на золото.

«Розквітає» корінням клеверний хрест (село Красилівка), а на прапорі старовинного села Зазим'я раптом поряд з церквою з'явилися... веселка. В описі її названо «дугою», неначе її можна в природі бачити інакше відтворювати в інший спосіб. На рисунку веселку обкарнали до 4-х кольорів, вона має червону, жовту (золоту), зелену та блакитну смуги, які до того ж нанесено на синє полотнище. Порушуючи сміливо традицію вживання кольорів, автор запропонував такий собі плакатик у стилі «Чим яскравіше тим краще», на додаток прикрашений шестипроменевою зіркою. Та веселка має символізувати

– «щасливе життя» (як тут не згадати сумнозвісний бетонний пам'ятник «Дружби народів» біля чепурної Київської філармонії у Києві?)

Ми навмисно обминаємо тут і не торкаємося змісту історичних довідок про населені пункти, оскільки задля аналізу десятків недоречностей і переліку численних помилок довелося би писати ще одну довжелезну статтю. Обмежимося тільки зауваженнями, які стосуються правильності передачі прізвищ, що в .....часто просто перекручені. Так, селом Семиполки володіли не *Кантакузини*, а *Кантакузени*, найбільшими землевласниками там були в свій час *Половцеви*, а не *Половці*.

Наведені нами приклади свідчать, що далеко не все так добре «у Броварському королівстві» з геральдикою районного масштабу.

Зупиняючись на недоліках, було би необачним врешті не сказати про те, що дане видання, попри все сказане на його адресу, все ж заслуговує на увагу тих, хто вивчає геральдику. Хоча б з огляду на те, щоб дізнатися: процес створення муніципальної геральдики рушив з місця. З'явилися навіть райони «сучасної гербонізації». Але те, що не завжди і скрізь є на місцях у наявності підготовлені фахівці, здатні дати експертну оцінку гербам населених пунктів, позначається на ... та правильності гербових зображень це загальна біда сучасного гербівництва. Проте скрізь у містах і селах є школи або архіви, де працюють дипломовані історики, чимало з яких закінчили університети і прослухали нормативні курси зі спецдисциплін, на яких приділялася увага національній атрибутиці, символіці, емблематиці, сфрагістиці, геральдиці та прапорництві. А любителі історії, місцеві краєзнавці можуть вказати на визначальне, чим славилося місто чи село.

Створювати герби потрібно не в авральному порядку, приурочивши їх появу до ювілеїв і свят, а після всебічного опрацювання символіки. Історики-геральдисти та художники-графіки, які володіють мовою геральдики і знають теоретичні засади цієї своєрідної і унікальної науки, здатні при співпраці

створити, красивий, з оригінальною фігурою знак, що відбиває самобутні місцеві мотиви. Не треба забувати, що нашим нащадкам у спадок заповідаємо частину сьогодення і національної культури, своє бачення поступу в геральдиці яка має служити віками.

Помилки, допущені в книзі, завжди можна надалі виправити. Однак, стає сумно при погляді на результат титанічної праці цілого колективу людей, на книгу з гарними малюнками, які не завжди можна величати творами гербівництва, які представляють гідно наші міста, селища і села.

---

1. Гречило А. Українська міська геральдика. – К.; Львів: УГТ, 1998. – С. 17.

2. Гречило А. У справі сучасної української муніципальної геральдики // П'ята наук. геральд. конф.: Зб. тез повідом. та допов. – Львів, 1995. – С. 19-22; Його ж. Методичні рекомендації з питань геральдики і прапорництва областей, районів у містах та територіальних громад міст, селищ і сіл (територіальні та муніципальні символи) //Знак: Вісник УГТ. – 2001. – Ч.23. – С. 8-9.

3. Гречило А., Терлецький Ю. Герби і прапори міст і сіл Рівненської області. – К.; Львів; Рівне: УГТ, 2002. – 72 с.

4. Типольт Н.А. Основы геральдики //Лукомский В.К., Типольт Н.А. Русская геральдика: Руководство к составлению и описанию гербов. – Пг., 1915. – С. 25: «Металл на металл и финифть на финифть не накладывают».

5. Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XVI – I пол. XX ст.) – К., 2001. – 399 с.

6. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України. – К., 2001. – С. 143.

7. Слово «вік» у давньослов'янській та церковно-слов'янській мовах означало «вічність» або «тисячоліття». Див.: Slovník yazyka starosloweňského. У 2-х т. – Praha, 1958. – Т.1. – С. 376.

8. Похлебкин В.В. Международная символика и эмблематика. – М., 1989. – С. 111-114; Его же Словарь международной символика и эмб-

---

лематики. – М., 1995. – С. 217-221; С.285 – рисунки національних видів хрестів, іменні та релігійні хрести.

9. Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийський гербовник. Репринтне вид. – К., 1993. – С. 20, 32, 139 та ін.

10. Там же – С. 163, 208.

Yaroslava Ishchenko

**CURRENT TREND OF MUNICIPAL SIGNS CREATION:
HERALDRY OF INHABITED LOCALITIES OF BROVARY
DISTRICT OF KIEV REGION**

By the example of «Symbolism of Brovary region» issue, the author shows how the violation of heraldic rules and discrepancies, which frequently happens regarding to the inhabited localities in Ukraine, that didn't have continuous heraldic tradition.